

KREATIVNO PISANJE KAO AKADEMSKA DISCIPLINA

Marina Tokin, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za srpsku književnost, marina.tokin@ff.uns.ac.rs

Branislava Vasić Rakočević, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filologiju, Odsek za srpski jezik i književnost, b.vasic.rakocevic@uinp.edu.rs

Original scientific paper

DOI: 10.31902/fil.47.2024.14

UDC: 373.1:82.081

Apstrakt: Tema rada je utvrđivanje statusa kreativnog pisanja kao akademske discipline. Nakon pokušaja definisanja samog pojma, istraživanje otpočinje određivanjem pozicije kreativnog pisanja van visokog obrazovanja, u osnovnim i srednjim školama i na kursovima za građanstvo. Rad iz globalne perspektive pokušava da sagleda kreativno pisanje kao akademsku disciplinu, njegovu svrhu, dobre i loše strane, zastupljenost. Nakon toga sledi pregled na lokalnom novou, koji otpočinje univerzitetskim priručnicima i ostalom dostupnom literaturom na temu kreativnog pisanja. Kako je cilj istraživanja određivanje pozicije kreativnog pisanja na univerzitetskom nivou, pristupa se analizi dostupnih kurikuluma, da bi se ustanovile sličnosti i razlike u pristupu ovom predmetu. Sprovedeno istraživanje pokazuje da je ova disciplina postala deo akademskih programa na većini fakulteta³⁹ u regionu, svedoči o rastućem interesovanju za predmet, naglašava shvatanje da književno stvaralaštvo zaslužuje sistematski pristup i teorijsko utemeljenje. Ustanovljeno je da je Kreativno pisanje kao predmet dovelo i do uticaja na širu zajednicu, kao i do pojave priručnika kako domaćih autora, tako i do većeg broja prevedenih izdanja.

Ključne reči: kreativno pisanje, nastava, podučavanje, kurikulum, tekst, pisac, priručnik

1. Uvod

Poučavanje pisanju je složeno, a istraživanja koja se odnose na pristupe su mnogobrojna. Aspekti pisanja kao što su oblici, struktura teksta, jezičke konvencije, svrha, ishodi i drugi eksplicitni elementi objašnjeni su i opisani i nastavni kadar upoznat je sa načinima poučavanja. U okviru studija na univerzitetima prednost se daje načinima pisanja utemeljenim na književnim teorijama. Za razliku od ustaljenih normi koje važe u sferi

³⁹ Uzorak i metoda objašnjeni u radu.

akadenskog pisanja, područje kreativnog pisanja predugo se smatra poljem naučnog ispitivanja i istraživanja u nastajanju, koje se opire kreiranju istorija i teorija koje oblikuju njegovu praksu. Iako je na angloameričkim univerzitetima prisutno od tridesetih godina dvadesetog veka (Jaillant), jedna komponenta ga čak i danas čini nekanonizovanim i suprotstavljenim univerzitetskoj praksi, otvorenim za polemike, a to je – kreativnost⁴⁰. Da je akademskoj zajednici potreban i kreativni diskurs, pokazuje umnožavanje novih programa kreativnog pisanja unutar studija književnosti i jezika, popraćeno sve većim interesovanjem studenata. Sve to govori u prilog izjednačavanju statusa kreativnog pisanja s drugim disciplinama (Donnelly). U radu se nastoji prikazati pozicija programa kreativnog pisanja na univerzitetском nivou u regionu⁴¹.

1.1. Pojam kreativnog pisanja i njegova pozicija u formalnim obrazovnim sistemima

Kreativno pisanje kao odrednica ne postoji u regionalnim programima nastave i učenja za osnovne i srednje škole, ono se kroz sistem obaveznog obrazovanja zvanično 'ne uči',⁴² ali se u nastavi

⁴⁰ Pitanje mogućnosti 'podučavanja kreativnosti', gotovo da je prevaziđeno i samo prividno dovodi u pitanje pedagogiju kreativnog pisanja.

Napredak savremenog društva očekuje kreativnost zaposlenih, što na nivou obrazovnog sektora definiše kreativnost kao značajan vaspitno-obrazovni cilj. Rast kreativnosti i inovacije činili su jedan od četiri strateška cilja u obrazovanju i obuci dece i mladih u Evropi do 2020. godine koje je Evropska unija preporučivala nacionalnim obrazovnim sistemima (Strategic framework for European cooperation in education and training „ET 2020“). Ovaj trend pratile su i zemlje van EU, pa je npr. jedan od ciljeva obrazovanja i vaspitanja u Srbiji bio: „Razvoj stvaralačkih sposobnosti i kreativnosti, estetske percepcije i ukusa“ (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2009). O ovoj strategiji u evropskim okvirima i kreativnosti u okviru evropskih obrazovnih kurikuluma videti više u Ferrari, Cachia, Punie: 2009.

Takođe, dodala Nobelove nagrade 2017. godine Kazuo Išiguru predstavljala je za širu javnost trenutak trijumfa anglo-američkog modela univerzitetškog kreativnog pisanja, jer je sam pisac u mnogim intervjuima i obraćanjima javnosti govorio o iskustvu stečenom na kursovima kreativnog pisanja tokom studija u Norviču na Univerzitetu Istočna Anglija (University of East Anglia).

⁴¹ Dominantno na području Srbije, Crne Gore, Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine. U radu se u komparativnom ključu pominju i posmatraju neki modeli obrazovne prakse u okviru Republike Hrvatske, koja kao pripadnica Evropske unije, sledi njene strateške ciljeve u obrazovanju.

⁴² Kao pojam se ne javlja u kurikulumima maternjeg jezika i književnosti Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Republike Srpske. Pojavljuje se u kurikulumu nastavnog

redovno sreće (i ocenjuje) i postoji kao deo školskog iskustva gotovo svakog učenika. Iako ova izjava deluje kao paradoks, definisanje onoga što kreativno pisanje jeste ili nije može voditi ka razjašnjenju.

Prvi korak bilo bi demistifikovanje naziva koji je i dalje, često, negativno konotiran. Još uvek su aktuelne predrasude po kojima je kreativno pisanje:

- isključivo stvaranje umetničkih dela;
- kurs koji od polaznika stvara pisca;
- podučavanje o nečemu što se ne može naučiti.

Mnogo je teže definisati šta kreativno pisanje jeste. Najjednostavnija formulacija mogla bi biti:

Kreativno pisanje jeste ono pisanje koje ima obeležje stvaralačkog čina, ono predstavlja oblikovanje autorskog dela jezičkim sredstvima.⁴³

Ako bismo produbili ovaj iskaz, šira definicija glasila bi:

Kreativno pisanje je oblik pisanja zasnovan na mašti i originalnosti i odnosi se na stvaranje beletristike i poezije. To je oblik samoizražavanja koji omogućava piscu da istražuje svoje misli, emocije i iskustva kroz pisanu reč. Kreativno pisanje se često razlikuje od drugih oblika pisanja, kao što su akademsko ili tehničko pisanje, po tome što ga karakteriše ličniji i maštovitiji stil i naglasak na emociji. Cilj kreativnog pisanja nije nužno prenošenje informacija, već uticaj na emocije i maštu čitalaca.

Priroda kreativnog pisanja otežava kategorizaciju ili definisanje u apsolutnom smislu, jer je u pitanju izrazito individualan, subjektivan i ličan oblik izražavanja koji se može pojaviti u najrazličitijim formama. No, baš ta fleksibilnost i subjektivnost čine ga bogatim i korisnim oblikom izražavanja i za pisca i za čitaoca.

Kreacija (lat. *creatio*) je stvaranje, stoga kreativno pisanje na neki način i jeste stvaralačko pisanje. Stvaralačkog pisanja bilo je i pre nastanka discipline koju danas nazivamo kreativnim pisanjem, ono je poznat pojam u regionalnim obrazovnim, metodičkim sistemima.⁴⁴ Kreativno pisanje širi je pojam, jer u svom izvornom obliku, kao predmet, kreativno pisanje treba da približi i objedini razumevanje i stvaranje književnosti.

Na početku dvadeset prvog veka postoji velika raznolikost u poimanju kreativnog pisanja, u zavisnosti da li se ono izučava na

predmeta bosanski /hrvatski/ srpski jezik i književnost za osnovne škole i gimnazije Bosne i Hercegovine (npr. Zeničko-dobojski kanton).

⁴³ Mnoštvo je različitih definicija u literaturi, videti npr: Bennett et al; Earnshaw; Wang.

⁴⁴ U metodičkoj literaturi pojavljuju se pojmovi zanatske i stvaralačke pismenosti, videti više u: Visinko 78–81.

univerzitetu ili van njega. Iako im je zajedničko ovladavanje tehnikama pisanja, univerzitetski model odnosi se na stvaranje književnih, dok vanuniverzitetski podrazumeva i vanknjiževne rodove (novinarstvo, esejistiku, akademsko pisanje⁴⁵).

Neophodno je ustanoviti i šta je „nekreativno pisanje“, ako prihvatimo činjenicu da kreativno pisanje postoji. Suprotnost kreativnom pisanju (koje se odmiče od žanrovskih obrazaca) jeste funkcionalno, žanrovsko pisanje koje nastaje prema modelu, opštem načinu izražavanja u određene konkretne svrhe.

Škola podučava pravilima, u njoj je prvo i osnovno usvajanje funkcionalne pismenosti, na kom se ne bi smelo stati. U praksi i funkcionalno i kreativno pisanje koegzistiraju, s tim što su nastavnici pripremljeni i obučeni da podučavaju o funkcionalnom pisanju koje je definisano i programom predmeta propisano. Nažalost, iako je kreativno (stvaralačko) pisanje još uvek programski prilično nedefinisano, samo u naznakama dato i opisano, ono se od učenika očekuje i uz to ocenjuje.⁴⁶ Da bi kreativno sa funkcionalnim pisanjem u školama kroz nastavu pismenosti koegzistiralo na pravi način, neophodno je jasno programsko definisanje, kao i edukacija nastavnog kadra⁴⁷.

1.2. Za i protiv kreativnog pisanja kao akademske discipline

Kreativno pisanje kao akademska disciplina fokusira se na umetnost i umeće pisanja beletristike, poezije i drugih oblika 'lepe književnosti'. Ono je korisno iz više razloga, pa ćemo navesti neke od njih.

1. Razvijanje veštine pisanja

Izučavanjem kreativnog pisanja na svim nivoima i uzrastima, polaznici uče da se jasno i efektno izražavaju kroz pisanu reč. Uče da koriste različite mogućnosti jezika, književne postupke i sredstva i tako razvijaju svoje spisalačke veštine kroz praktično iskustvo i različite tehnike pisanja.

⁴⁵ Ponekad i mnogo šire, pa se na spisku radionica mogu naći i pisanje poslovnih tekstova, pisanje o hrani, pisanje za televiziju, pisanje skečeva... (prema Živković 2013: 25)

⁴⁶ Najčešći i najdominantniji oblik pismenog izražavanja u formalnom obrazovnom sistemu i dalje je sastav/sastavak – pismeni rad učenika koji nastaje na zadatu temu, u kom je gotovo uvek prisutna veza sa literarnim stilom, jer „Sastavak sjedinjuje postignutu zanatsku i stvaralačku razinu učenikova pisanja.“ (Visinko 96).

⁴⁷ Iako je kreativno pisanje dobilo status zvaničnog kursa na studijama književnosti, ono je „mlad“ izborni predmet. Studenti koji su imali priliku da ga tokom studija pohađaju tek se ostvaruju u ulogama nastavnika, pa će se o rezultatima ove promene moći govoriti u budućnosti.

2. Razumevanje književnih oblika i literarne tradicije

Ulaskom u svet pisanja, stiče se i razumevanje različitih oblika književnog izražavanja. Kursevi kreativnog pisanja mogu pružiti studentima dublje razumevanje literarne tradicije, tako što će ih upoznati sa različitim književnim formama i tehnikama.

3. Razvijanje kritičkog mišljenja

Na časovima kreativnog pisanja polaznici su izloženi širokom spektru literature iz različitih perioda i kultura. Kroz analizu različitih autora, stilova, epoha i pravaca, književnost se proučava (u cilju njenog stvaranja). Takav pristup pomaže razumevanju i razvijanju šire slike sveta i raznolikosti ljudskog iskustva, razvijanju veština kritičkog mišljenja. Baveći se analizom vlastitih i tuđih postupaka i rezultata pisanja kreativno pisanje pomaže studentima u razvoju kritičkog razmišljanja.

4. Podsticanje kreativnosti

Sticanjem novih saznanja o različitim vidovima pisanja, proučavanjem kreativnih postupaka drugih, otkrivajući tehnike i znanja koje omogućavaju izražavanje sopstvenih ideja u različitim oblicima, kreativno pisanje može pomoći polaznicima da razviju sopstveni kreativni potencijal.

5. Alternativni oblik terapije

Smatra se da kreativno pisanje pomaže u obradi i oslobađanju emocija i osećanja koja je teško izraziti drugim sredstvima. Pisanje je posebno korisno za one koji se suočavaju sa traumatskim iskustvima ili bore sa problemima mentalnog zdravlja, ali je dragoceno i kao proces samoosveščivanja, samospoznaje.⁴⁸

6. Povezivanje sa drugim disciplinama

Kreativno pisanje takođe može pružiti priliku studentima da se bolje povežu sa drugim disciplinama, kao što su istorija, sociologija i filozofija, kako bi se bolje razumjele različite teme i koncepti.

7. Profesionalna prilika / mogućnost za (poslovno) napredovanje

Kreativno pisanje može biti važan korak ka karijeri u književnosti, medijima ili marketingu, jer se pisane veštine koriste u mnogim poslovima. Bavljenje kreativnim pisanjem vodi i ka poslovnom profilisanju: pisac, pesnik, scenarista, kopirajter, novinar, urednik i još mnogo toga.

Kursevi kreativnog pisanja mogu imati i neke mane:

1. Subjektivnost

Kreativno pisanje je u velikoj meri subjektivno i ne postoji jedno pravilo ili uputstvo koje se može primeniti na sve osobe i sve tipove

⁴⁸ Videti više u: Peach; Jocić; Jarebić.

pisanja. To može dovesti do problema sa realnim sagledavanjem kvaliteta radova i kritikom, kao i sa definisanjem parametara za dalji rad i uspeh.

2. Ograničenja u stilskim formama

Kursevi kreativnog pisanja često se fokusiraju na određene (poznate i uobičajene) forme ili žanrove, što nakon inicijalnog oslobađanja ideja i njihovog razrađivanja može ograničiti potencijale studenata da se slobodno razvijaju kao pisci.

3. Problem 'izlaganja' (predstavljanja sopstvenog dela u javnosti)

Kreativno pisanje, zbog neophodne evaluacije u cilju napredovanja, podrazumeva i prikazivanje rezultata rada. No, ma koliko za neke podsticajno, to može biti odbojno za studente koji imaju ograničena iskustva sa pisanjem ili se bore sa kreativnošću. Ono takođe može biti kontraproduktivno jer otvaranje ka auditorijumu ponekad vodi ka udovoljavanju očekivanjima kako predavača, tako i publike, kritike, trendovima aktuelne književne scene...

4. Poteškoće u ocenjivanju

Ocenjivanje radova studenata može biti problematično zbog subjektivnosti, vremenske ograničenosti samog kursa/predmeta i ocenjivanja isključivo finalnog rada. Ocena ne sme zanemariti razvoj studenta i njegovih veština. Teškoće nastupaju u nedostatku standarda i kriterijuma za ocenjivanje stvaralačkih procesa. U centru posmatranja je tekst, za koji je ponekad potrebno više vremena da bi dobio svoj konačni oblik.

5. Ograničenja u oblasti poslova

Kreativno pisanje odnosi se na mali broj visoko kotiranih i dobro plaćenih poslova uspešnih pojedinaca, jer su ma kako slobodno i inspirativno delovale mogućnosti za zaposlenje ograničene u odnosu na druge vrste pisanja.

1.3. Status kreativnog pisanja u obrazovnim sistemima u svetu

Kursevi kreativnog pisanja na fakultetima i visokim školama u svetu variraju i mogu se naći na različitim nivoima studija, od preddiplomskih, preko diplomskih, do master studija. Pojavljuju se u najrazličitijim programima, ali nezaobilazni su u programima studija književnosti, umetnosti i komunikacija. Najčešći kursevi koji se nude su kreativno pisanje proze; poezije; dramskih vrsta; scenarija (za filmove, video-igre); biografskih vrsta; nonsensa; knjiga za decu i mlade.⁴⁹

Postoji širok raspon istraživanja, studija i knjiga usmerenih na različite aspekte kreativnog pisanja. Neke se odnose na veštinu i tehniku,

⁴⁹ Videti više u: McCool 334–347; Earnshaw 12–15; Hergenrader; Jaillant.

književnu analizu, kreativni proces, pedagogiju pisanja, teorije pisanja, dok neke ispituju kreativno pisanje iz istorijske, kulturne ili sociopolitičke perspektive. Istražuje se i pozicija kreativnog pisanja u izdavaštvu, marketingu i ekonomiji književne industrije. Postoje udžbenici i priručnici (za predavače i polaznike), radne sveske, antologije kreativnog pisanja – zbirke kreativnih pisaca ili stavova pisaca o pisanju.

Osim istraživanja i studija koje pokazuju koliko je kreativno pisanje kao deo obrazovanja važno (Barton et al; Pawliczak) i koliko je prihvaćeno u svetskim okvirima, to pokazuju i različita svetska udruženja koja imaju za cilj promovisanje, umrežavanje, organizaciju međunarodnih događaja i razmenu studenata, nastavnika, naučnika, informacija, ideja i znanja iz oblasti kreativnog pisanja. Udruženja promovišu kreativno pisanje kao bitan element obrazovanja na svim nivoima, i u njih su uključene institucije visokog obrazovanja.

- 1) EACWP - European Association of Creative Writing Programmes (<http://www.eacwp.org>)
- 2) NAWÉ – National Association of Writers in Education (UK) (<https://www.nawe.co.uk>)
- 3) CCWWP – Canadian Creative Writers and Writing Programs (<http://ccwwp.ca/english/>)
- 4) AWP – The Association of Writers and Writing Programs (USA) (<http://www.awpwriter.org>)
- 5) AAWP – The Australasian Association of Writing Programs (<http://www.aawp.org.au>)
- 6) APWT – Asia-Pacific Writing Partnership (<http://apwriters.org>)

2. Kreativno pisanje u regionu

2.1. Priručnici/udžbenici kreativnog pisanja (iz pera regionalnih autora)

Kreativno pisanje za relativno kratko vreme prešlo je dug put na kom je od potpunog nepoverenja i statusa kvazinauke stiglo do faze preterane ekspanzije i pomodarstva. Naravno, reč je o negativnim krajnostima, pa na ovom mestu neće biti reči o celokupnom fenomenu kreativnog pisanja u regionu, već o njegovoj pojavi na naučnom, akademskom nivou čime je, uslovno rečeno, dobilo legitimitet. Antipatija i dalje postoji, otpor prema kreativnom pisanju nije u potpunosti nestao, ali je bar delimično potisnut. To je vidljivo i u nastanku priručnika⁵⁰ domaćih autora, najčešće predavača na kursovima

⁵⁰ Termin uslovno uzet, jer iako neka od objavljenih dela za temu imaju kreativno pisanje, ona nisu priručnici.

kreativnog pisanja. Osim istorijata i objašnjenja samog pojma, ova dela donose i neka načela i strategije pisanja, po kojima se kroz prihvatanje i razumevanje stvaralačkog čitanja i rekonstrukciju same aktivnosti pisanja može doći do primenljivih saznanja.

Treba imati na umu da su dela koja se bave kreativnim pisanjem često nastajala na akademskom nivou, ali ne nužno kao univerzitetski priručnici. Svako navedeno delo korisno je na svoj način za onoga ko se bavi pisanjem, ali različit pristup temi kreativnog pisanja (književno-istorijski, teorijski, poetski, praktičan...) određuje i mogućnosti primene usvojenog. Pregled koji sledi prati produkciju od 2005. do 2023. godine, a dela koja će biti hronološki navedena, mogu se pronaći u knjižarama ili bibliotekama:⁵¹

1) Iako nije reč o univerzitetskom priručniku, niti delu koje u naslovu nosi kreativno pisanje, u Sarajevu 2005. godine objavljena je zanimljiva knjiga Mustafe Čengića, *Vještina pisanja*. Pod ovim široko koncipiranim naslovom zaista se našlo gotovo sve ono što on može značiti. Knjiga u sebi sadrži više stručnih i naučnih oblasti: uvod u metodologiju naučnog rada; teorije i tehnike kreativnog pisanja; opštu i funkcionalnu stilistiku; kulturu izražavanja; tekstologiju; teoriju informacija; informatiku; komunikologiju; teoriju citatnosti; teoriju žurnalističkih žanrova i drugo. Knjiga je pretendovala da bude pouzdan vodič ljudima različitih profesija, obrazovnih i intelektualnih profila u onome što se u najširem smislu reči može podvesti pod pojmovima pisane i usmene komunikacije odnosno opšte kulture izražavanja. Kao dragocena literatura za studente koji tek savladavaju metodologiju tehnike naučnog rada i pisanja, delom je pokrivala i literaturu za metodiku nastave kulture izražavanja maternjeg jezika.⁵²

Osim jednostavnog, razumljivog i pitkog stila i jasnih uputstava, knjigu krasi i duhovite ilustracije koje su uvek u direktnoj sprezi sa tekstem. Svojom strukturom, oblikom, stilom i ilustracijama ova knjiga podseća na *Pravi put i stranputice u pisanju* Dragiše Živkovića.

Iako u knjizi kreativno pisanje predstavlja samo jedan segment, praktični priručnik ovako široke upotrebne vrednosti ostaće retkost i u periodu nakon 2005. godine.⁵³

2) *Pisac, delo, čitalac (o kreativnom pisanju, čitanju i interpretaciji)*, Radovana Vučkovića iz 2008. godine, pregled je istorijskog i teorijskog

⁵¹ Sada već uz povećani trud i napor, jer su mnoga od njih objavljena u malim tiražima i pripadaju lokalnim bibliotečkim fondovima.

⁵² Navodi prilagođeni prema recenziji prof. dr Muhidina Džanka.

⁵³ Tvrdnja se ne odnosi na priručnike za nastavnike i učenike mlađih i starijih razreda osnovne škole.

razvoja kompleksa pisac – delo – čitalac, tj. samog konteksta koji stvara problematiku kreativnog pisanja, čitanja i interpretacije. Nažalost, sadržaj knjige izneverio je podnaslov, jer kritičkog pristupa, primera i tehnika nema (bilo da je u pitanju čitanje, kritika ili pisanje).

3) *Kreativno pisanje*, Stojana Đorđića je 2009. godine sačinjeno kao udžbenik za istoimeni predmet na Megatrend univerzitetu. Njegovo prošireno i dopunjeno izdanje objavio je Filozofski fakultet u Nišu 2012. godine, na kome prof. Đorđić danas predaje. *Kreativno pisanje* je priručnik koji, nakon kratkog istorijata i objašnjenja pojma, razmatra važne aspekte stvaralačkog čina, daje primere, razotkriva čitavu problematiku pisanja, ali i poziciju koju ono ima u savremenom proučavanju književnosti⁵⁴.

4) *Kreativno pisanje*, Gordane Vuković Nikolić objavljeno je 2010. godine. Autorka u predgovoru kaže da je ova knjiga namenjena studentima Arhitektonskog fakulteta u Beogradu za izborni predmet Kreativno pisanje, kao i čitaocima koji misle vizuelno. Iako ih jezikom vodi kroz brojne primere iz života, kulture, umetnosti, popularne kulture i estrade, cilj ove knjige nije toliko da podstakne studente na pisanje, koliko da im probudi kreativnost. Autorka je sintagmom kreativno pisanje zapravo pokrila niz vizuelnih rešenja koja, između ostalog, podrazumevaju i tekstualnu organizaciju. Dakle, priručnik (ako se tako može nazvati) *Kreativno pisanje* ne može se uzeti u razmatranje, jer zalazi u neknjiževni domen.

5) *Kreativno pisanje, naratološki pristup tekstu i kontekstu*, Miomira Petrovića objavljeno je 2011. godine kao udžbenik Megatrend univerziteta. Nažalost, do njega nije moguće doći.

6) *Pisac od gline (oblikovati u kreativnom pisanju)*, Zorana Živkovića izdvaja se kao najkompaktnija i najkorisnija knjiga. Pored razjašnjavanja pojma kreativnog pisanja, kratke istorije kreativnog pisanja u Americi i Evropi, ova knjiga donosi i dvostruko iskustvo pisca predavača. Živković predavač objašnjava strukturu i cilj svog kursa na Filološkom fakultetu u Beogradu, i način na koji radi. Glasom pisca on čitaocu otkriva i *Kako pisci pišu*⁵⁵, a osim svojih navodi „savete” Orvela, Čehova i Hašeka. Pitko i duhovito, u prvom licu, bez suvišnih teorija, pravila i definicija Živković otkriva svoje iskustvo pisca i ukrštajući ga sa iskustvom predavača stvara univerzalna načela. Iako se tvrdnje u delu odnose na kurs kreativnog pisanja umetničke proze, one proziru suštinu čina pisanja.

⁵⁴ Prema podelama i pristupu koji sadrži, ovo delo je najbliže *Putevima i stranputicama u pisanju* Dragiše Živkovića, ali na akademskom nivou.

⁵⁵ Naziv knjige (antologije koju je priredio Slaviša Lekić) iz koje su preuzimana neka iskustva pisaca o pisanju.

O vrednosti ove knjige koja je objavljena 2013. godine, govori i činjenica da je 2019. godine publikovana na engleskom jeziku u izdanju Špringera, jednog od vodećih svetskih izdavača naučnih dela, pod naslovom *The Clay Writer: Shaping in Creative Writing*.

7) *Mali glosar kreativnog pisanja*, Milisava Savića, knjižare reklamiraju kao „Svojevrsan udžbenik kreativnog pisanja našeg poznatog pisca. U formi rečnika, *malog glosara*, Savić daje kratka uputstva i savete kako mladim, tako i iskusnijim piscima spremnim da svoj zanat razvijaju i bogate na zadovoljstvo radoznalih čitalaca”⁵⁶. Iako se u glosaru nalaze termini koji pripadaju korpusu nauke o književnosti, oni su demistifikovani i iz pozicije pisca protumačeni lično, duhovito, ironično, često u formi aforizma. Uz njih postoji i niz „običnih reči” koje uz autorovo tumačenje dostižu rang autentičnih književnih termina. Stoga, ovo delo nikako nije udžbenik (kako u reklami stoji), već originalna autorska umetnička tvorevina iz koje se, u najneformalnijem mogućem obliku, može naučiti mnogo toga.

8) Darko Tadić, *Kreativno pisanje, priručnik za svakog uspešnog pisca* (2019). U uvodu, autor istražuje koncept kreativnog pisanja, naglašavajući njegovu primenu u različitim žanrovima, od beletristike do stručne literature. Poglavlje „Zašto pišemo?” otvara diskusiju o motivaciji za pisanje, a naredne delove knjige posvećuje konkretnim koracima za početak pisanja, generisanje ideja, tehnike narativne strukture i karakterizacije. Knjiga se takođe bavi različitim formama pisanja, kao što su kratke priče, romani i eseji. Tadić se dotiče problema blokade u pisanju i nudi vežbe za poboljšanje veština pisanja. Takođe, obrađuje čak i temu tržišta i izdavaštva, što je posebno korisno za mlade i neiskusne pisce. Tadić je autor knjiga neformalnog karaktera, namenjenih širokoj publici, a inspiraciju crpi iz svojih online kurseva i radionica. *Copywriting*, *Moć reči: pisanje kao samoterapija* i *Storytelling, mali saveti za velike priče* su još tri knjige koje je napisao. *Storytelling iz 2021. godine* je zbirka praktičnih saveta i tehnika iz online radionica kreativnog pisanja, u kojoj se nalazi deo sadržaja njegove prethodne knjige *Kreativno pisanje*. Iako korisne, ovo su knjige neformalnog stila, čija ciljna grupa je šira publika. Nažalost, uz prisutne gramatičke greške i stilske nedostatke, autorov, ponekad nonšalantan pristup, može dovesti u pitanje njegove edukatorske sposobnosti.

⁵⁶ Navod preuzet sa sajta knjižare Delfi (20. 8. 2023.) iako ista formulacija postoji i na drugim sajtovima za prodaju knjiga:

http://www.delfi.rs/knjige/68844_mali_glosar_kreativnog_pisanja_knjiga_delfi_knjizare.html

9) Nađa Bobičić, *Kritikuj, priručnik za kreativno čitanje i kritičko pisanje* (2019). Ovaj priručnik je rezultat projekta pod nazivom Književna kritika u medijima. Prema autorki, cilj priručnika je da bude „neka vrsta vodiča kroz kreativni proces pisanja književnih kritika, te da ukratko predoči kako izazove, tako i nezaobilazne aspekte kritičarskog rada“ (str. 7). Dakle, cilj nije da se čitalac poduči jednom ili „dobrom“ obrascu kritičkog pisanja i mišljenja, nego da dobije podsticaj, predloge i da se kroz predložene vežbe zapravo da uvid u pluralnost interpretativnih pristupa. Shodno tome, priručnik je podeljen u dva dela. U prvom je u centru pažnje samo pisanje književne kritike, od pripreme beležaka i plana teksta, do njegovog uređivanja i objavljivanja. Drugi deo je vezan za tri nivoa konteksta – kontekst struke, kontekst scene i širi društveni kontekst, koji utiču na kritičarsku poziciju i produkciju. Priručnik je veoma dobro koncipiran, vežbe su u priličnoj meri konkretne i svrsishodne, a potkrepljuju ih i primeri dobro napisanih kritičkih tekstova. Iako nije reč o klasičnom udžbeniku kreativnog pisanja, ova knjiga se bazira na jednom njegovom rukavcu koji zadire u područje nauke o književnosti, te kao jedini objavljen priručnik za pisanje književne kritike u Srbiji predstavlja pravo osveženje.

10) *Veština pisanja, vežbanka 1*, knjiga je koju su objavile Ljiljana Marković i Kristina Mitić (2019). U pitanju je svojevrsni praktikum namenjen nastavi kreativnog pisanja na Filozofskom fakultetu u Nišu. Načinile su ga književnica i univerzitetska profesorka koristeći sopstvene perspektive u pristupu. Priručnik se sastoji od tri celine *Traženje teme*, *Priča* i *Pesma*, koje čitaoca mogu zavesti naslovima jer se u njima kriju zapravo svi rodovi i vrste, ali i neki pravci, stilski postupci i figure, elementi kompozicije. Ono što je zajedničko svim delovima knjige je isti pristup svakom navedenom obliku: nakon zadat(a)ka sledi teorijski okvir, a zatim konkretan književni obrazac, kreativni primer/model književnog dela. Tekstove ponekad prate i fotografije, ilustracije i dokumenti koji su vezani za temu o kojoj se govori. Nakon indeksa, pod naslovom *Izbor iz čitanog*, sledi neobičan spisak literature koja ne predstavlja izvore već (pretpostavićemo) neku vrstu preporuke, očigledno svega onoga što autorke smatraju korisnim i što im se dopada.

Prema navedenom sadržaju, vidljivo je da su autorke ovom knjigom želele da obuhvate sve, što je u određenoj meri dovelo do haotičnosti i ponekad površnog i nedovoljno jasnog pristupa pojedinim oblicima. Pretpostavka je da navedeni nedostaci nestaju kada se knjiga koristi kao vežbanka, u praktičnoj nastavi na fakultetu za koju je i namenjena, ali i da će doživeti svoj nastavak jer u podnaslovu ima broj jedan. Ovaj pionirski poduhvat koji prvenstveno odlikuju primeri konkretnih zadataka i vežbanja, ostao je gotovo neprimećen, jer je knjiga, kako je

izašla u malom tiražu u okviru izdavačke delatnosti nižkog fakulteta, čak i po bibliotečkim fondovima teško dostupna, a na internetu nevidljiva.

11) Knjiga *Čitanje pisanja* autora Duška Pevulje, iz 2021. godine, istražuje proces kreativnog pisanja kroz tri osnovne celine. Autor, univerzitetski profesor srpske književnosti, inspirisan je svojim iskustvom u vođenju kursa „Škola kreativnog pisanja” tokom *Gradiškog proljeća* 2020. i 2021. godine, objavio je ovu knjigu.

Prva celina, nazvana „Ka kreativnom pisanju”, obuhvata deset tekstova (lekcija) koji su prošireni u odnosu na one objavljivane na društvenim mrežama. Ovi tekstovi sadrže citate iz dela velikih srpskih pisaca, odabrane na osnovu autorovog čitalačkog iskustva. Autor ističe da pisanje treba učiti kroz samo pisanje i čitanje, te naglašava pouke iz citata i njihovu korisnost.

U drugoj celini celina „Stvaraoci o stvaranju” analiziraju se poetički stavovi istaknutih srpskih stvaralaca kao što su Gavril Stefanović Venclović, Jovan Rajić, Jovan Došenović, Savo Mrkalj, Vuk Karadžić, Jovan Sterija Popović, Laza Kostić, Đura Jakšić, Ivo Andrić i drugi. Ovi stvaraoci su se bavili sumnjom u mogućnost objašnjenja stvaralačkog čina i postupka, te je autor istražuje kroz njihove tekstove i autopoetičke iskaze.

Treća celina, pod nazivom „Čitanje i pisanje”, donosi tekstove domaćih i stranih autora (M. Crnjanski, I. Andrić, E. A. Po, T. S. Eliot, V. Vulf, M. Kapor i drugi) koji istovremeno stvaraju i tumače stvaralaštvo. Kroz ovu celinu, autor istražuje srodnost i isprepletenost pojmova čitanja i pisanja, ističući da je naslov knjige odraz te veze.

Knjiga pruža dublji uvid u proces kreativnog pisanja, istražujući različite aspekte kroz citate, analize poetičkih stavova i tumačenja stvaralaštva, naglašavajući važnost čitanja i pisanja kao međusobno povezanih procesa.

2.1.1. Stavovi i zaključak

Iako ne možemo govoriti o jednom delu koje zadovoljava sve kriterijume, nekakvom idealnom priručniku kreativnog pisanja, vidljiva je potreba za literaturom ove vrste, raznolikost i napredak u koncepciji stvaranja priručnika kreativnog pisanja. Najveća dragocenost koja se dobija čitanjem ovih dela je svojevrsno „osveščivanje”, promena u mišljenju, a samim tim i u pristupu pisanju. Kada se sagledaju svi činioци pisanja, kao kompleksnog postupka, i njegova neraskidiva veza sa čitanjem, tada uloga učenja, modela, predavača i nastave dobija još jednu dimenziju. Svi priručnici imaju jedan zajednički element, a to je korišćenje književnih predložaka, tj. čitanje. Dakle, kursevi kreativnog pisanja nisu i ne mogu biti odvojeni od kreativnog čitanja.

2.2. Pregled kurikuluma

Analiza kurikuluma predmeta *Kreativno pisanje* u svrhu istraživanja ovog rada izvršena je prema sledećim parametrima:

- 1) Analizirani su isključivo studijski programi visokoškolskih ustanova akreditovanih od strane zvaničnih organa i ministarstava države u kojoj se nalaze.
- 2) Istraživanje je vršeno samo u sklopu studijskih programa institucija društveno-humanističke orijentacije.
- 3) Analizirani su studijski programi književnosti i jezika, jezika i književnosti, opšte književnosti, komparativne književnosti.⁵⁷
- 4) U analizi nije navedena sva istraživana građa, već samo one visokoškolske institucije koje imaju predmet *Kreativno pisanje* prema programima koje studenti pohađaju.⁵⁸

Tabela 1. Pregled kurikuluma

FAKULTET	STUDIJSKI PROGRAM	NIVO studija	VREME izvođenja nastave	NAZIV kursa	STATUS	FOND časova
Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Nikšić	Crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti	osnovne studije ⁵⁹ (do 2017.)	5. semestar	<i>Kreativno pisanje</i>	obavezni	1+2
	Srpski jezik i južnoslovenske književnosti					
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu	Bosanski, hrvatski i srpski jezik	prvi ⁶⁰ ciklus	4. semestar	<i>Osnove kreativnog pisanja</i>	izborni	1+1
		drugi ciklus	2. semestar			

⁵⁷ U istraživanje nisu ušli učiteljski fakulteti i visoke škole strukovnih studija za obrazovanje vaspitača. Time bi se lista proširila predmetima koji vrlo često samo u nazivu imaju kreativno pisanje, ali se najčešće zapravo odnose na tipove rada u drugim poljima (teorija književnosti, akademsko pisanje).

⁵⁸ Navedene su i neke ustanove koje su novim akreditacijama ukinule ili preimenovala predmet, stoga što nastavu još uvek pohađaju studenti koji ga prema starom programu imaju.

⁵⁹ Na Filološkom fakultetu Univerziteta Crne Gore, kreativno pisanje uvedeno je početkom prve decenije XXI veka, ali je reakreditacijom 2017. godine predmet ukinut.

⁶⁰ Struktura studija: *prvi ciklus* – tri godine, 180 esp, bechelor; *drugi ciklus* – dve godine, 120 esp, magistar.

	Komparativna književnost i bibliotekarstvo	drugi ciklus	2. semestar	<i>Kreativno pisanje</i>	izborni	2+1
Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet	Srpska književnost sa južnoslovenskim književnostima	osnovne studije	8. semestar	<i>Kreativno pisanje</i>	izborni	nije navedeno
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet	Jezik, književnost i kultura, modul – srpska književnost i jezik	osnovne studije	5. semestar	<i>Kreativno pisanje nefikcionalnih žanrova</i>	izborni	2+1
			5. i 8. semestar	<i>Kreativno pisanje interaktivne fikcije</i>	izborni	2+1
			6. semestar	<i>Kreativno pisanje romana</i>	izborni	0+2
			6. semestar	<i>Kreativno pisanje scenarija</i>	izborni	0+2
			7. semestar	<i>Kreativno pisanje proze</i>	izborni	1+2
			7. semestar	<i>Kreativno pisanje poezije</i>	izborni	1+2
			7. semestar	<i>Kreativno pisanje digitalnih žanrova i kopirajtinga</i>	izborni	1+1
Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet	Srbistika	osnovne studije	5. semestar	<i>Veština pisanja (Kreativno pisanje)⁶¹</i>	izborni	2+2
Univerzitet u Kragujevcu, Filološko-umetnički fakultet	Srpski jezik i književnost	osnovne studije	7. semestar	<i>Kreativno pisanje, kreativna nepismenost</i>	izborni	2+0

⁶¹ Prema novom programu iz 2021. godine, predmet je jednim delom promenio sadržaj i ime u Veštinu pisanja.

Državni univerzitet u Novom Pazaru	Srpska književnost i jezik (IAS)	osnovne studije	8. semestar	<i>Kreativno pisanje</i>	izborni	1+2
Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Filozofski fakultet	Srpska književnost i jezik	osnovne studije	6. semestar	<i>Kreativno pisanje</i> ⁶²	izborni	2+0

Istraživanje pokazuje da je tokom poslednje decenije predmet *Kreativno pisanje* pronašao svoje mesto na fakultetima, najčešće kao izborni predmet osnovnih studija. Zanimljivo je da, čak iako je vidljiv u programima studija, kurikulum ovog predmeta nije uvek moguće pronaći⁶³ ili on nije dat u onom obliku u kom su ostali predmeti.

2.2.1. Ishodi predmeta

Oni programi koji su bili dostupni⁶⁴ svedoče o jedinstvu u nazivu predmeta, njegovom izbornom statusu i ishodu. Gotovo svi⁶⁵ ishodi predmeta su – osposobljavanje za pisanje određenih oblika koji su

⁶² Prema novom programu iz 2022. godine, predmet *Kreativno pisanje* više ne postoji.

⁶³ Na primer, *Kreativno pisanje* na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru postoji samo u studijskom programu, ali specifikacije predmeta nema. Na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu kao izborni predmet na osnovnim studijama postoji *Kreativno pisanje*, ali se do sadržaja predmeta ne može doći. Umesto silabusa pojavljuje se tekst sledeće sadržine čiji ćemo deo navesti: „Kurs kreativnog pisanja, isključivo za studente četvrte godine, vodi prof. dr Mihajlo Pantić. Kurs mogu pohađati studenti svih studijskih grupa Filološkog fakulteta, kao i svih fakulteta Beogradskog univerziteta (takođe sa upisanom četvrtom godinom studija). Studijska grupa ne može imati više od 15 polaznika...”

<http://www.fil.bg.ac.rs/wpcontent/uploads/studProg/srpskaKnjizevnost/kurskreativnogpisanja.pdf>

⁶⁴ Koji su prikazani u studijskim programima i u okviru specifikacije predmeta.

⁶⁵ Izuzetak je Filozofski fakultet u Nišu gde se u sklopu prvobitnog predmeta *Kreativno pisanje* nije navodilo unapređivanje veštine pisanja već „Upoznavanje postupaka i formi u svim fazama stvaralačkog procesa od nadahnuća do autorskog dela i njegovog predstavljanja javnosti.“, dok je u okviru cilja to bilo „Sticanje osnovnih teorijskih saznanja o kreativnom pisanju.“ Sve to je očigledno i vodilo ka promeni predmeta u Veštinu pisanja koja sada za ishod ima „Razvijanje kompetencija za prenošenje znanja o veštini pisanja.“ i čiji je cilj „Sticanje znanja o veštini pisanja.“

kurikulumom navedeni i podizanje stvaralačkog nivoa polaznika na viši nivo. Razlika koja se pojavljuje u okviru ishoda vidljiva je u dodatnim iskazima, kao što su oni u okviru novosadskih programa u kojima se kao ishod očekuje i da polaznici podignu na viši nivo autopoetičku svest, da u paksi primenjuju žanrovske konvencije ili pak zauzimaju polemički stav prema njima (što uključuje upoznavanje sa starijim i novijim reprezentativnim modelima iz domaće i svetske književnosti).

2.2.2. Cilj predmeta

U formulisanju ciljeva vlada jedinstvo, pa se gotovo svi kurikulumi slažu da je cilj kreativnog pisanja da osposobi studente za samostalan kreativan rad putem kog bi mogli da pokažu svoje književno-umetničke sposobnosti, da je to osposobljavanje da pišu u predviđenim formama, kao i da promišljaju o relevantnim poetičkim pitanjima vezanim za njih.

2.2.3. Sadržaj predmeta

U okviru sadržaja predmeta uvek postoji podela na teorijski i praktični deo. U teorijskom delu dolazi do razilaženja u pristupu, jer postavke variraju od naratologije i poetičkih pitanja, preko teorijskih znanja o istorijatu i različitim modelima kreativnog pisanja, sve do književne produkcije, medija i tržišta. Postoje programi gde je teorijski deo gotovo ili potpuno odsutan. Npr. specifikacija predmeta Odseka za srpsku književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, pokazuje da se podrazumevaju neka teorijska znanja studenata, te akcenat stavlja na praktični rad: „Studenti treba da razvijaju svest o teorijskim aspektima pesništva, a to su znanja koja su uglavnom već stekli. Stoga na ovom kursu dominiraju praktični aspekti nastave.” (Kreativno pisanje poezije). Praktični deo odnosi se uvek na konkretno pisanje koje se često razlaže po fazama od početnog koncepta do izlaganja i vrednovanja.

2.2.4. Način izvođenja nastave

Osim na Filološkom fakultetu Univerziteta Crne Gore u Nikšiću gde je do reakreditacije 2017. godine bio obavezan, u okviru svih studijskih programa kreativno pisanje je izborni predmet. Broj časova po semestu varira od dva do četiri, a distribucija časova na predavanja i vežbe je različita u zavisnosti od koncepta samog predmeta. Tako je npr. za *Kreativno pisanje* na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, kao i *Kreativno pisanje poezije* i *Kreativno pisanje proze* na Filozofskom fakultetu u N. Sadu predviđeno da nakon jednog časa predavanja slede dva časa vežbanja, dok npr. za *Kreativno pisanje romana* i *Kreativno pisanje scenarija*, nisu upšte predviđena predavanja, već samo časovi praktičnog rada, tj. vežbanja. Na Odseku za srpsku književnost Filozofskog fakulteta

u Novom Sadu praktični deo nastave odvija i se i van učionice – svi pristigli radovi objavljuju se na sajtu <http://zing.ff.uns.ac.rs/> kako bi polaznici mogli da čitaju radove jedni drugih u periodu između dva predavanja.

2.2.5. Literatura

Literatura za predmet *Kreativno pisanje* pokazuje najviši stepen heterogenosti. Ovaj regionalno mlad kurs u akademskom okruženju, usvojio je ogroman broj različitih publikacija domaćih i stranih autora kao priručnike ili njihovu zamenu. Na listama se nalaze i ona ostvarenja koja se bave samom kreativnošću, autopoetički tekstovi eminentnih pisaca, dela iz oblasti metodologije proučavanja književnosti, književna dela koja se po kršenju norme smatraju revolucionarnim ili naprosto književna dela vanrednog kvaliteta.

Naslovi koje možemo smatrati frekventnim su:⁶⁶ dva priručnika pod nazivom *Kreativno pisanje* Doroteje Brend i Stojana Đorđića; knjiga Radovana Vučkovića *Pisac, delo, čitalac*; Kenoove *Stilske vežbe*; *Šest šetnji po narativnoj šumi* Umberta Eka; Bartova *Književnost, mitologija, semiologija*; *Filozofija kompozicije* E. A. Poa; pa sve do knjige Dragiše Živkovića iz davne 1978. godine *Pravi put i stranputice u pisanju. O kompoziciji i stilu pisanih sastava*.

2.2.6. Osobnosti

O velikom interesovanju za kreativno pisanje svedoče i studijski programi koji nisu ušli u analizirani korpus jer bi po raznovrsnosti i brojnosti sami mogli biti polje novog istraživanja koje bi vodilo ka novim saznanjima. Kreativno pisanje pojavljuje se na studijama komunikologije, političkih nauka, žurnalistike, stranih jezika...⁶⁷ ali je u tim slučajevima usko profilisano spram svrhe studija na one oblike koji su studentima u okviru budućih zanimanja potrebni. Kada se kreativno pisanje pojavljivalo na učiteljskim fakultetima ili visokim školama strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, najčešće je u pitanju bilo samo ime kursa, pod kojim se zapravo podrazumevala neka vrsta teorije književnosti i pravopisa u kombinaciji sa akademskim pisanjem⁶⁸.

⁶⁶ Parametar izbora pri navođenju je da se navedeno delo pojavljuje u različitim programima više, a minimalno dva puta.

⁶⁷ Npr. na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu kurs je u okviru komunikologije i novinarstva.

⁶⁸ Takav je npr. delimično još uvek kurikulum akreditovanog Učiteljskog fakulteta Univerziteta Educons u Sremskoj Kamenici koji kao ishod Kreativnog pisanja navodi osposobljavanje studenata za uspešno obavljanje učiteljske

Iako mnogi fakulteti nisu navedeni na ovoj listi, jer na njima kreativno pisanje u okviru studijskih programa književnosti i jezika nema status predmeta, to ne znači da kreativno pisanje na njima uopšte ne postoji. Institucije često promovisu književne događaje, čitanja, književne festivale i takmičenja kako bi podržale kreativno pisanje i podstakle interakciju između studenata i profesionalnih pisaca. Visokoškolske ustanove često organizuju radionice i seminare o kreativnom pisanju gde studenti mogu raditi na unapređivanju svog pisanja i dobiti povratne informacije od kolega i predavača. U nekim slučajevima, poznati pisci mogu biti uključeni kao instruktori ili gostujući predavači u programima, pružajući tako studentima priliku da uče od onih koji su se kao autori književnih dela ostvarili. Radionički vid rada se pojavljuje na Fakultetu za crnogorski jezik i književnost na Cetinju, na Filološkom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci i drugim.

Svaki univerzitetski program Kreativnog pisanja ima neku osobenost, kojom se izdvaja iz mnoštva. Kada se kursevi kreativnog pisanja održavaju kroz duži vremenski period i postižu odlične rezultate, kao što je slučaj na Odseku za srpsku književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, gde su kursevi Kreativnog pisanja poezije, Kreativnog pisanja proze i Kreativnog pisanja interaktivne fikcije integralni deo studijskog programa od 2015. godine, taj napredak se širi i utiče na širu zajednicu. O tome, osim objavljivanih književnih dela, svedoči i kontinuirano angažovanje studenata u oblasti kreativnog pisanja tokom i nakon završenih master studija na projektima poput Blogerame (<http://bloggerama.ff.uns.ac.rs/>) i Fusnote (<https://fusnota.rs/>). Blogerama je višemesečni kurs kreativnog pisanja koji se odvija na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, namenjen srednjoškolcima koje zanima pisanje priča, pesama, scenarija, blogova, stripova, eseja i drugih oblika pisanog izražavanja. Fusnota je sajt/interaktivna platforma koju je osmislilo nekoliko bivših i sadašnjih studenata Odseka za srpsku književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Namenjena je studentima, srenjoškolcima i svima onima koje zanima pisanje i čitanje poezije, priča ili romana, kao i film, pozorište ili dobra muzika.

Ovi primeri pokazuju da se kreativno pisanje na akademskom nivou može pretočiti u dostupne resurse i platforme. Postojanje ovakvih programa ukazuje na prepoznavanje potrebe da se podstiče i podržava

profesije, kao i rad u srodnim obrazovnim ustanovama, odnosno institucijama kulture i medija. Ovaj kurikulum, takođe, napominje da stečena znanja studenti primenjuju u analizi svakog teksta i prepoznavanju njegovih žanrovskih i stilsko-jezičkih osobenosti, kao i u samostalnom pisanju eseja, vesti, reportaže i sl.

kreativnost mladih, obezbeđujući im platforme za izražavanje, rast i deljenje sopstvene literarne strasti sa širom zajednicom.

3. Zaključak

Razvoj Kreativnog pisanja kao akademske discipline u regionu (Srbija, Crna Gora, Republika Srpska, Federacija Bosne i Hercegovine) označava izuzetno važan korak ka promociji književne kreativnosti, umetničkog izražavanja i literarnog stvaralaštva među studentima. Ova disciplina postaje sve prisutnija na univerzitetima širom regiona, svedočeći o rastućem interesovanju kako za sam predmet, tako i za književno-umetničko izražavanje uopšte.

Na većini univerziteta, Kreativno pisanje je postalo deo akademskih programa, odražavajući shvatanje da književno stvaralaštvo zaslužuje sistematski pristup i teorijsko utemeljenje. Značajno je da se interesovanje za ovu disciplinu konstantno povećava, a sve veći broj studenata bira Kreativno pisanje kao izborni predmet. Ključna karakteristika svih kurseva je njihovo zajedničko ime – Kreativno pisanje, što pruža jasnu identifikaciju predmeta i njegovih ciljeva.

Ciljevi Kreativnog pisanja kao akademske discipline su mnogobrojni. Prvenstveno, predmet ima za cilj osposobljavanje studenata za pisanje u različitim književnim formama, kao što su pripovetke, kratke priče, eseji, poezija i druge. Kurikulumi su pažljivo osmišljeni kako bi podigli stvaralački nivo polaznika na viši stepen, podstičući ih da istražuju različite stilove, teme i tehniku pisanja.

Svi kurikulumi se usaglašavaju u mišljenju da je suština Kreativnog pisanja osnažiti studente da se upuste u samostalan kreativni rad. Kroz ovaj proces, studenti imaju priliku da pokažu svoje književno-umetničke sposobnosti i da izraze svoju autentičnu kreativnost. Osim toga, osposobljavaju se da pišu u različitim književnim formama, istražuju poetička pitanja vezana za njih i dublje razumeju proces stvaranja književnih dela.

Kursevi Kreativnog pisanja često variraju u svom fokusu. Iako neki mogu preambiciozno obuhvatiti sve književne forme i žanrove, većina se usredsređuje na pisanje pripovedaka ili kratkih priča. To je često posledica ograničenja dužine kurseva i potrebe za ocenjivanjem radova studenata. Ponekad se kursevi Kreativnog pisanja mogu mešati sa akademskim pristupom, nudeći studentima šansu da istražuju teorijske aspekte književnosti uz praktično pisanje.

Različitost u pristupu kursevima Kreativnog pisanja takođe vodi do bogatstva literarnih perspektiva. Studenti imaju priliku da se upoznaju sa raznovrsnim književnim tradicijama, žanrovima i tehnikama pisanja, što doprinosi širenju njihovog literarnog horizonta. Takođe, postojanje

kurseva vodi ka pojavi sve većeg broja priručnika domaćih autora ili prevedenih izdanja.

Institucije koje su već u prethodnim studijskim programima uvele predmet Kreativno pisanje pokazuju napredak u pristupu i načinu izvođenja nastave. To ukazuje na kontinuiranu evoluciju ove discipline i svestranu podršku književnom stvaralaštvu među mladim piscima. Tako, Kreativno pisanje kao akademska disciplina doprinosi oblikovanju budućih književnih talenata i oplemenjuje kulturni pejzaž regiona, čineći ga još raznolikijim i inspirativnijim.

Literatura:

- Barthes, Roland. *Književnost, mitologija, semiologija*. Beograd: Nolit, 1979.
- Barton, Georgina, et al. „Teaching Creative Writing in Primary Schools: A Systematic Review of the Literature through the Lens of Reflexivity.” *Australian Educational Researcher*. 2023. 1-20.
- Bennett, Alan, et al. *Creative writing subject benchmark statement*. York: NAWA, 2008.
- Bobičić, Nađa. *Kritikuj!: Priručnik za kreativno čitanje i kritičko pisanje*. Beograd: Dom kulture Studentski grad, 2019.
- Brend, Dorotea. *Kreativno pisanje: otkrite svoj dar pisanja*. Beograd: Babun, 2011.
- Čengić, Mustafa. *Vještina pisanja*. Sarajevo: DES, 2005.
- Donnelly, Dianne. *Establishing Creative Writing Studies as an Academic Discipline*. Bristol: Multilingual Matters/Channel View Publications, 2011.
- Dorđić, Stojan. *Kreativno pisanje*. Niš: Filozofski fakultet, 2012.
- Earnshaw, Steven. *The Handbook of Creative Writing*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014.
- Eco, Umberto. *Šest Šetnji Po Narativnoj Šumi*. Beograd: Narodna knjiga - Alfa, 2003.
- Ferrari, Anusca, et al. *Innovation and Creativity in Education and Training in the EU Member States: Fostering Creative Learning and Supporting Innovative Teaching, Literature review on Innovation and Creativity in E&T in the EU Member States*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009.
- Hergenrader, Trent. „Studying Creative Writing at Today’s College or University: What Should I expect and What Skills Should I Bring?“. *Studying Creative Writing Successfully*. Ed. Stephanie Vanderslice. Creative Writing Studies, 2016. 14–29.
- Jaillant, Lise. *Literary Rebels: A History of Creative Writers in Anglo-American Universities*. Oxford: Oxford University Press, 2022.
- Jarebić, Ivana. „Utjecaj kreativnog pisanja na prevenciju emocionalnih teškoća kod mladih“. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, Vol. 27, 2022. No. 1-3.
- Jocić, Miloš. „Kreativno pisanje i mentalno zdravlje“. *Almanah eseja Društva novosadskih književnika*. Novi Sad, 2021. 91-95.

- Marković, Ljiljana, Mitić, Kristina. Veština pisanja: Vežbanka 1. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta, 2019.
- McCool, Matthew. „Creative Writing around the World”. *A Companion to Creative Writing*, Ed. Graeme Harper. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2013. 334–347.
- Pawliczak, Joanna. „Creative Writing as a Best Way to Improve Writing Skills of Students”. *Sino-US English Teaching*, 2015, 12(5), 347-352.
- Peach, Emily. „Creative Mental Health Literacy Practices: A Qualitative Study Exploring How Students Use Literacy to Promote Wellbeing and Manage Mental Health Conditions While at University” *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2023, 20, no. 15: 6475.
- Petrović, Miomir. *Kreativno pisanje, naratološki pristup tekstu i kontekstu*. Megatrend univerzitet, 2011.
- Peulja, Duško. *Čitanje pisanja*. Banja Luka: Art print; Kulturni centar, 2021.
- Poe, Edgar Allan. „Filozofija kompozicije”. *Odabrana Dela*. Beograd: Nolit, 1964.
- Queneau, Raymond. *Stilske Vežbe*. Beograd: Paideia, 2008.
- Savić, Milisav. *Mali glosar kreativnog pisanja*. Zrenjanin: Agora, 2015.
- Tadić, Darko. *Kreativno pisanje*. Beograd: CEKOMS Centar za komunikacijske studije i istraživanja, 2019.
- Tadić, Darko. *Storytelling: Mali saveti za velike priče: odabrani eseji, tekstovi i praktični saveti za kreativno pisanje*. Beograd: CEKOMS Centar za komunikacijske studije i istraživanja, 2021.
- Visinko, Karol. *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika – Pisanje*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.
- Vučković, Radovan. *Pisac, delo, čitalac: (O kreativnom pisanju, čitanju i interpretaciji)*. Beograd: Službeni glasnik, 2008.
- Vuković-Nikolić, Gordana. *Kreativno pisanje*. Beograd: G. Vuković-Nikolić, 2010.
- Wang, Lu. “Rethinking the Significance of Creative Writing: A Neglected Art Form behind the Language Learning Curriculum”. *Cambridge Open-Review Educational Research e-Journal*, Vol. 6, October 2019. 110-122.
- Živković, Dragiša. *Pravi put i stranputice u pisanju: O kompoziciji i stilu pisanih sastava*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1978.
- Živković, Zoran. *Pisac od gline: oblikovati u kreativnom pisanju*. Beograd: Filološki fakultet, Beograd: Belpak, 2013.

CREATIVE WRITING AS AN ACADEMIC DISCIPLINE

Teaching writing is complex, and research related to its approaches is extensive. Aspects of writing such as forms, text structure, language conventions, purpose, outcomes, and other explicit elements are explained and described and the teaching staff is familiar with the teaching methods. Within university studies, preference is given to writing methods grounded in literary theories. Unlike established norms in the realm of academic writing, the field of creative writing has long

been considered an emerging field of scientific investigation and research, resisting the creation of histories and theories that shape its practice. Although present in Anglo-American universities since the 1930s, one component still renders it non-canonical and opposed to university practice even today – creativity. The fact that academic community requires a creative discourse is evidenced by the proliferation of new creative writing programs within literature and language studies, accompanied by growing student interest. All of this contributes to equalizing the status of creative writing with other disciplines. This work aims to present the position of creative writing programs at the university level in the region.

Creative writing is the type of writing that carries the hallmark of a creative act, representing the shaping of an author's work through linguistic means. It is a form of writing based on imagination and originality, relating to the creation of fiction and poetry. It is a form of self-expression that enables writers to explore their thoughts, emotions, and experiences through the written word. Creative writing often differs from other forms of writing, such as academic or technical writing, in that it features a more personal and imaginative style, and places emphasis on emotion. The goal of creative writing is not necessarily conveying information, but influencing the readers' emotions and imagination.

The nature of creative writing makes its categorization or definition in an absolute sense difficult, as it's an intensely individual, subjective, and personal form of expression that can manifest in various forms. However, it is the flexibility and subjectivity that make it a rich and valuable mode of expression for both the writer and the reader.

Creation (Latin: *creatio*) is the act of bringing something into existence; therefore, creative writing is a form of creation, in a way. Creative writing existed even before the emergence of the discipline we now call creative writing; it's a familiar concept in regional educational and methodological systems. Creative writing is a broad term, given that in its original form, as a subject, it is meant to bridge and unify the understanding and creation of literature.

At the beginning of the twenty-first century, there is a significant diversity in the understanding of creative writing, depending on whether it is studied within a university or outside of it. Although mastering writing techniques is a common factor, the university model pertains to literary creation, while the non-university model includes both literary and non-literary genres (journalism, essays, academic writing).

Courses in creative writing offered at colleges and universities worldwide vary and can be found at different levels of study, ranging

from undergraduate to graduate and master's programs. They appear in a wide array of academic programs, but they are integral to literature, arts, and communications programs. The most common courses offered encompass creative writing for prose, poetry, dramatic forms, scripts (for films, video games), biographical genres, nonsense literature, children's and young adult books.

A broad spectrum of research, studies, and books focuses on various aspects of creative writing. Some delve into skill and technique, literary analysis, the creative process, writing pedagogy, writing theories, while others examine creative writing from historical, cultural, or socio-political perspectives. The position of creative writing within publishing, marketing, and the economics of the literary industry is also explored. Textbooks, guides (for instructors and participants), workbooks, anthologies of creative writing – collections of creative writers' works or their perspectives on writing – are all available.

Apart from research and studies showcasing the importance of creative writing as part of education and its global acceptance, this is also demonstrated by associations such as: EACWP - European Association of Creative Writing Programmes; NAWÉ – National Association of Writers in Education (UK); CCWWP – Canadian Creative Writers and Writing Programs; AWP – The Association of Writers and Writing Programs (USA); AAWP – The Australasian Association of Writing Programs; APWT – Asia-Pacific Writing Partnership.

Creative writing has come a long way in a relatively short time, evolving from a state of complete mistrust and quasi-science status to a phase of excessive expansion and trendiness. Of course, these are negative extremes, so this discussion won't cover the entire phenomenon of creative writing in the region, but rather its emergence in the scientific and academic sphere, which has granted it a certain legitimacy. Antipathy still exists, resistance to creative writing hasn't entirely vanished, but it has at least been partially suppressed. This is evident in the creation of manuals by local authors, often instructors in creative writing courses. Apart from historical context and an explanation of the concept itself, these works provide principles and writing strategies. By embracing and understanding creative reading and reconstructing the writing process, applicable insights can be obtained.

It should be noted that works on creative writing often emerged at an academic level, although not necessarily as university-level manuals. Each mentioned work is useful in its own way for someone engaged in writing, but the varied approach to the topic of creative writing (literary-historical, theoretical, poetic, practical, etc.) also determines the potential applications of the acquired knowledge. The overview

presented in this study spans from 2005 to 2023, and the mentioned works can be found in bookstores or libraries. Although there is no single work that satisfies all criteria, i.e. an ideal creative writing manual, there is a clear need for literature of this kind, showcasing diversity and progress in the conception of creative writing manuals.

The greatest value gained from reading these works is a sort of "awareness," a change in mindset, and consequently, in the approach to writing. When considering all the factors of writing as a complex process and its inseparable connection to reading, the role of learning, models, instructors, and education gains another dimension. All manuals share one common element – the use of literary templates, in other words, reading.

The Creative Writing course curriculum analysis is presented in the paper. Only study programs of higher education institutions accredited by official bodies and ministries of the respective countries were analyzed. The research was conducted solely within the framework of study programs oriented towards social and humanities disciplines. Study programs in literature and language, language and literature, general literature, and comparative literature were analyzed. Not all researched materials are listed in the analysis; only those higher education institutions that offer the Creative Writing course as part of the programs attended by students are mentioned. The research indicates that over the past decade, the Creative Writing course has found its place in colleges and universities, often as an elective course in undergraduate studies. Interestingly, even though it's visible in the study programs, the curriculum for this course is not always readily available, or it is presented in a different format compared to other subjects. The available programs demonstrate consistency in the course's name, its elective status, and its outcomes. Almost all course outcomes focus on equipping students for writing specific forms as outlined in the curriculum and elevating the creative level of participants to a higher standard. The differences within outcomes are observed in additional statements, such as those within programs in Novi Sad, where an outcome also expects participants to elevate their self-awareness, apply genre conventions in practice, or take a polemical stance towards them (which involves becoming familiar with older and newer representative models from both domestic and world literature).

In formulating objectives there is unity, as almost all curricula agree that the goal of creative writing is to empower students for independent creative work, allowing them to showcase their literary and artistic abilities. This involves training to write in predetermined forms, as well as to contemplate relevant poetic questions associated with them.

Within the course content, there is always a division into theoretical and practical segments. In the theoretical part, there is divergence in approach, as perspectives range from narratology and poetic inquiries, to theoretical knowledge about the history and various models of creative writing, extending to literary production, media, and the market. There are programs where the theoretical aspect is almost or entirely absent.

In nearly all study programs, creative writing is an elective course. The number of hours per semester varies from two to four, and the distribution of hours for lectures and exercises varies depending on the subject's concept. Practical instruction sometimes occurs beyond the classroom – on websites, blogs, platforms – so that participants can read each other's works between lectures.

The literature for the Creative Writing course exhibits a high degree of heterogeneity. This relatively young regional course within an academic environment has adopted a considerable number of diverse publications from domestic and foreign authors as manuals or equivalents. The reading lists include works that address creativity itself, auto-poetic texts by eminent writers, texts from the field of literary study methodology, literary works that challenge norms and are considered revolutionary, or simply works of exceptional quality.

The significant interest in creative writing is evidenced by study programs not included in the analyzed corpus, as their diversity and abundance could constitute a new research field leading to fresh insights. Creative writing appears in communication studies, political science, journalism, foreign language studies, among others, but in those cases, it's specifically tailored to the needs of students' future professions. When creative writing appeared in teacher education colleges or vocational colleges for training educators, it often referred to a course name implying some form of literature theory and spelling combined with academic writing.

While the names of many faculties do not appear in this analysis because creative writing is not formally a subject within literature and language study programs at those institutions, it does not mean that creative writing is entirely absent from them. Institutions often promote literary events, readings, literary festivals, and competitions to support creative writing and encourage interaction between students and professional writers. Higher education institutions frequently organize workshops and seminars on creative writing where students can refine their writing and receive feedback from peers and instructors. In some cases, renowned authors may be involved as instructors or visiting lecturers in programs, providing students the opportunity to learn from

accomplished literary figures.

Each university's Creative Writing program carries its own uniqueness, shaping itself into a distinct discipline. When creative writing courses are conducted over an extended period and achieve exceptional outcomes, their progress spreads and impacts the broader community. The examples provided in this study demonstrate that academic-level creative writing can be translated into accessible resources and platforms. The existence of such programs signifies the recognition of the need to foster and support the creativity of the youth, offering them platforms for expression, growth, and sharing their literary passion with the wider community.

The development of Creative Writing as an academic discipline in the region (Serbia, Montenegro, Republika Srpska, Federation of Bosnia and Herzegovina) marks a crucial step towards promoting literary creativity, artistic expression, and literary creation among students. This discipline is becoming increasingly prevalent at universities across the region, attesting to the growing interest in both the subject itself and literary-artistic expression in general.

On most campuses, Creative Writing has become part of academic programs, reflecting the understanding that literary creation deserves a systematic approach and theoretical foundation. Notably, the interest in this discipline is consistently rising, with a growing number of students choosing Creative Writing as an elective. A key characteristic of all these courses is their shared name – Creative Writing – providing clear subject identification and its goals.

The objectives of Creative Writing as an academic discipline are diverse. Primarily, the subject aims to equip students with the ability to write in various literary forms, such as narratives, short stories, essays, poetry, and others. Curricula are carefully designed to elevate the creative level of participants to a higher degree, encouraging them to explore different styles, themes, and writing techniques.

All curricula concur that the essence of Creative Writing is to empower students to engage in independent creative work. Through this process, students have the opportunity to showcase their literary and artistic abilities and express their authentic creativity. Furthermore, they are trained to write in various literary forms, explore poetic questions related to them, and gain a deeper understanding of the process of creating literary works.

Creative Writing courses often vary in focus. While some may ambitiously encompass all literary forms and genres, most concentrate on narrative or short story writing. This is often due to the length constraints of courses and the need for student work assessment. At

times, Creative Writing courses may blend with an academic approach, offering students the chance to explore theoretical aspects of literature alongside practical writing.

The diversity in approaches to Creative Writing courses also leads to a wealth of literary perspectives. Students have the opportunity to familiarize themselves with diverse literary traditions, genres, and writing techniques, contributing to the expansion of their literary horizons. Additionally, the existence of these courses leads to an increasing number of domestically authored manuals or translated editions.

Institutions that have already introduced the Creative Writing subject in previous study programs demonstrate progress in their approach and teaching methods. This indicates the continuous evolution of this discipline and comprehensive support for literary creation among young writers. Thus, Creative Writing as an academic discipline contributes to shaping future literary talents and enriches the cultural landscape of the region, making it even more diverse and inspiring.

Keywords: creative writing, teaching, instruction, curriculum, text, writer, handbook